

● ●
**Për nivelin
e dytë**

**Shërkije Islama
Nexhmije Thaçi – Mehmetaj**

GJUHA SHQIPE

EMRI DHE MARRËSI _____

KLASA _____

SHKOLLA _____

VENDI _____

SHITËSI _____

Këtë libër e gjeni edhe në versionin elektronik dhe
mund ta shkarkoni nga uebfaqja e MASHIT të Kosovës
<http://www.mashit-gov.net>

duk & gjini

Shefkije Islamaj, Nexhmije Thaçi–Mehmetaj

GJUHA SHQIPE

Fletore tematike
për nivelin e dytë

duk^agjini

**MINISTRIA E ARSIMIT, E SHKENCËS
DHE E TEKNOLOGJISË E KOSOVËS**

**TEKSTE MËSIMORE PËR SHKOLLËN SHQIPE
TË MËSIMIT PLOTËSUES NË DIASPORË**

Autorë/e:

Besa Luzha, Hazir Mehmeti, Lush Culaj, Muhamet Ahmeti, Nexhat Maloku,
Nexhmije Thaçi-Mehmetaj, Rifat Hamiti, Rizah Sheqiri, Shefkije Islamaj,
Xhevat Sylja.

Hartues/e të këtij teksti: Shefkije Islamaj, Nexhmije Thaçi-Mehmetaj

Koordinatorë: Arif Demolli, Basil Schader, Nuhi Gashi

Projekti është mbështetur nga Shkolla e Lartë Pedagogjike e Cyrihut
(Instituti IPE – International Projects in Education) dhe
Fondi i Llotarisë i Cyrihut (Lotteriefonds des Kantons Zürich) në Zvicër.

PH Zürich

**LOTTERIEFONDS
KANTON ZÜRICH**

PËRMBAJTJA

FJALA DHE PËRBËRËSIT E SAJ	4
EMRI	7
Gjinia e emrave	10
Trajta e pashquar dhe e shquar e emrave	11
Formimi i numrit shumës tek emrat	12
Lakimi i emrave	15
DREJTSHKRIM	17
Përdorimi i shkronjës së madhe	17
MBIEMRI	18
Shkallët e mbiemrit	21
PËREMRI	23
Përemrat vetorë	23
Përemrat dëftorë	25
Përemrat pronorë	26
Përemrat pyetës	28
DREJTSHKRIM	30
Përdorimi i apostrofit	30
FOLJA	31
Foljet jam dhe kam	34
NDAJFOLJA	36
PARAFJALA	39
LIDHËZA	41
FJALIA	43
Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e thjeshtë e zgjeruar	44
Llojet e fjalisë	45
KRYEFJALA	48
KALLËZUESI	50
RRETHANORI	52
NJOHURI PËR GJUHËN SHQIPE	56
Shqipja - gjuhë indoevropiane	57
Dokumentet e para shkrimore të gjuhës shqipe	58
Dialektet e gjuhës shqipe	60
Gjuha standarde shqipe	63

FJALA DHE PËRBËRËSIT E SAJ

Mbani në mend!

Fjala është njësia kryesore e një gjuhe. Ajo ka **formë** dhe **kuptim**.

Fjala **qytet** = formë + kuptim

Forma: tingujt (shkronjat): **q y t e t**

Kuptimi: vendbanim me shumë ndërtesa, rrugë, ente shkollore, spitale etj.

Lexoni me vëmendje!

Ari bleu një **top**.

Ajo është **vajzë** e urtë.

Unë e **hap** derën.

Ajo ma ktheu **topin**.

Dje pashë **vajzën** e tij.

Ato e **hapën** derën.

Këta janë **topat** e mi.

Vajza thirri me zë të lartë.

Dera **hapet**.

Çka keni vërejtur?

Fjala **top** në këto tri fjali paraqitet me tri forma të ndryshme: **top**, **topin**, **topat**.

Fjala **vajzë** në këto tri fjali paraqitet me tri forma të ndryshme: **vajzë**, **vajzën**, **vajza**.

Fjala **hap** në këto tri fjali paraqitet me tri forma të ndryshme: **hap**, **hapën**, **hapet**.

Mbani në mend!

Fjala gjatë përdorimit merr forma të ndryshme,
por ndryshon vetëm një pjesë e fjalës.

:
Përbërësit e fjalës janë: **rrënja** **mbaresa** **parashtesa** **prapashtesa**

Pjesa e fjalës që nuk mund të ndahet në pjesë përbërëse dhe që përmban kuptimin kryesor quhet **rrënjë** e fjalës: **top**, **vajzë**, **hap**.

Pjesa e ndryshueshme e fjalës quhet **mbaresë** e fjalës: **-in**, **-at**; **-ën**, **-a**, **-en**. Këto mbaresa tek emrat dhe mbiemrat tregojnë gjininë, numrin a rasën, te foljet vetën, kohën etj.

Bisedojmë!

Te fjala **qyteti** rrënjën e gjejmë duke i hequr asaj mbaresën **-i**. Kështu na del rrënja **qytet**. Kësaj fjale mund t'i shtojmë mbaresa të tjera dhe të fitojmë format: **qytetin, qytetit, qyteteve, qytete, qytetet, qyteteve**. Por kësaj fjale mund t'i shtojmë edhe prapashtesën **-ar** dhe të fitojmë fjalën **qytetar**.

Ushtrojmë!

Lexo fjalitë dhe analizo fjalën duke dalluar rrënjën, mbaresat, parashtesat dhe prapashtesat e saj.

Puna ka kalitur njeriun. Ari është **punëtor** i mirë. Ai **punon** në shkollë.
Ne vizituam **punishten**. Axha Shpend ka **punëtorinë** e tij.
Ai punon në fabrikën për **përpunimin** e mishit. Duhet ta **ripunosh** detyrën!

Mbani në mend!

Prej fjalëve rrënjë formohen fjalë të reja përmes të cilave pasurohet gjuha.
Fjalët që kanë rrënjë të përbashkët, formojnë një familje fjalësh

Të shohim si duken në tabelë fjalët që kanë të njëjtën rrënjë - **punë**.

fjala	parashtesa	rrënja	prapashtesa	mbaresa
punë	-	punë	-	
punëtor	-	punë	tor	
punim	-	pun(ë)	im	
punues	-	pun(ë)	ues	
punishte	-	pun(ë)	ishte	
përpunoj	për	pun(ë)	o	j
ripunim	ri	pun(ë)	im	

Fjalës rrënjë mund t'i shtohen shtesa përpara (**parashtesa**) dhe prapa (**prapashtesa**) dhe kështu formohen fjalë me kuptime të reja.

Fjalë e përbërë quhet fjala e formuar nga bashkimi i dy ose më shumë temave në një fjalë të vetme. P.sh. **breg+det** (bregdet), **orë+ndreqës** (orëndreqës), **rroba+qepës** (rrobaqepës).

Detyrë

Ndërto fjalë me kuptime të reja me ndihmën e parashtesave: **për-, ri -, zh-** dhe kopjo fjalët drejt:

për	hap		ri	lindje		zh	dukem	
	kthej			ndërtim			bëj	
	gjysmoj			këndim			vishem	
	krah			kujtim			vendos	

Ndërto fjalë me ndihmën e prapashtesave:

-sor	-ësi	-tar	-tor	-tari
anë.....	shëndet.....	arsim.....	ditë.....	treg
mal(ë).....	fshatar.....	udhë.....	punë.....	pemë
këmbë.....	miq.....	besë	faj.....	kopsht

Ndërto fjalë të përbëra me ndihmën e fjalëve **emër +emër, emër + mbiemër etj.:**

zemër-	sy-	dorë-	flokë-
..... bardhë	 shkruar	 lirë	drejt
..... mirë	 petrit	 lehtë	shkurtër
..... lepur	 zi	 mbarë	kaçurrela
..... luan	 mbyllur	 thatë	 gjatë

Detyrë:

Shkruaj rrënjën e përbashkët të fjalëve në shembujt e mëposhtëm:

zemër	zemërim	zemëroj	përzemërsi	përzemërsisht	zemërdëllirë
-------	---------	---------	------------	---------------	--------------

vend	vendos	vendkalim	vendbanim	zhvendosje	vendlindje
------	--------	-----------	-----------	------------	------------

Qarko me ngjyrë të kuqe rrënjën e këtyre dy grupeve të fjalëve:

ujë	ujësjellës	ujëra	ujitje	ujëpritës	ujëvarë
-----	------------	-------	--------	-----------	---------

orë	orëmirë	orëshitës	orëtari	orëndreqës	orëkeq
-----	---------	-----------	---------	------------	--------

Detyrë:

Krahasoji gjuhët! Kemi mësuar që në gjuhën shqipe fjalët përbëhen nga rrënja, mbaresa, parashtesa, prapashtesa. Si është puna në gjuhën e vendit ku jeton?

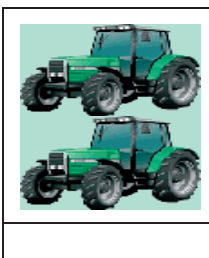
- A mund të tregosh një apo disa shembuj për rrënja dhe mbaresa?
- A mund të tregosh shembuj për parashtesa dhe prapashtesa?
- A mund të tregosh shembuj për fjalë të përbëra (si kryeqytet)?
- A ekzistojnë familje fjalësh (si në shqip, p.sh. punë - punëtor - punoj - punishte etj.)?

EMRI

Mbani në mend!

Fjala që emërton një frymor, një send, një cilësi, një veprim quhet **emër**.

Shëno nën ilustrim emrat e duhur!

Fjalët që tregojnë frymorë e sende quhen **emra konkretë**, p.sh.: **njeri, flutur, plak, qengj, laps, djep, mollë** etj.

Fjalët që tregojnë cilësi e veprime quhen **emra abstraktë**: **bukuri, mençuri, mësim, lojë, lëvizje, gatim, ëndërr** etj.

Emri ka tri gjini:

mashkullore	burrë, rosak, luan, gur, vrapim, fshat, qiell, shok, qytet, sukses etj.
femërore:	grua, pulë, shqiponjë, hënë, fushë, bankë, trimëri, foshnjë, dhembje etj.
asnjanëse	të menduarit, të ecurit, të mësuarit, të uruarit etj.

Emri mund të përdoret në numrin **njëjës** dhe numrin **shumës**.

Emri në numrin **njëjës** tregon *një* frymor, *një* send, *një* cilësi, *një* veprim etj.

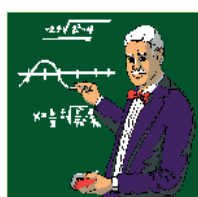
		
një vajzë	një rosakë	një karotë

Emri në **numrin shumës** tregon *dy a më shumë* frymorë, sende, cilësi, veprime etj.

		
disa vajza	disa rosa	disa karota

Emri mund të jetë i **përveçëm** ose i **përgjithshëm**.

		
Zana	Murro	Kosova

Emri i përveçëm emërton një njeri, një kafshë, një qytet, një lumë, një det ose diçka të dalluar nga të tjerët.

Emri i përgjithshëm emërton frymorë ose sende jo të veçanta.

Mbani në mend!

Emrat e përveçëm shkruhen me shkronjë e parë të madhe, p.sh. *Zana, Drini, Kosova, Evropa, Murro, Kosova* etj., kurse emrat e përgjithshëm me shkronjë të vogël, p.sh.: *laps, zog, qytet, mollë, fëmijë, libër* etj..

Detyrë

1. Lexo tekstin në vijim duke i shënuar në tabelë emrat e përveçëm dhe emrat e përgjithshëm.

Rina e **Leka** bënë gati valixhet. Ata bashkë me prindërit do të shkojnë për pushime në Shqipëri. Me vete do ta marrin edhe qenin Riki. Atyre u pëlqejnë shumë plazhet e detit Adriatik. Sivjet nuk do të ndalen në një vend. Do të nisin pushimet në Shën Gjin e do të zbresin teposhtë duke u ndalur në plazhet e Durrësit, Semanit, Vlorës e deri në Dhërmi. Bukuria e plazheve shqiptare është e mahnitshme.

Para se të kthehen në Zvicër ata do të shkojnë përmes tunelit të Kalimashit edhe në Kosovë. Malli për vendlindjen e prindërve, për gjyshërit e për ushqimet që gatuan gjyshja Dritë është i papërballueshëm.

Do të jetë një pushim për t'u mbajtur në mend gjatë.

Emra të përveçëm	Emra të përgjithshëm	Emra konkretë	Emra abstraktë

Gjinia e emrave

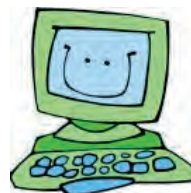
Mbani në mend!

Emrat që marrin në fund - **i** ose - **u** (si p.sh. *djal**i***, *mësues**i***, *shok**u***, *mik**u***) janë emra të gjinisë mashkullore.

Emrat që marrin në fund - **a** dhe - **ja** (si p.sh. *vajz**a***, *nën**a***, *mësues**ja***, *nxënës**ja***) janë emra të gjinisë femërore. Shumica e emrave të gjinisë femërore shkruhen me – **ë** në fund sikur në shembujt *rrugë*, *shkollë*, *klasë*, *çantë*, *borë*, *gazetë*, *punë*, *plakë*, *nënë*, *vajzë* etj.

Detyrë

1. Plotësoni fjalitë me emrat që kërkohen!

- a) _____ e Arit është pranë shkollës.
- b) _____ është mbushur plot me yje.
- c) _____ i Lirës është me ngjyrë të gjelbër.

2. Në tabelën e majtë shëno emrat e gjinisë **mashkullore**, ndërsa në të djathtën emrat e gjinisë **femërore**: **macja**, **elefanti**, **goja**, **Fitorja**, **bregu**, **nipi**, **hunda**, **Rinori**, **nxënësja**, **gjuri**.

Emrat e gjinisë mashkullore

Emrat e gjinisë femërore

Trajta e pashquar dhe trajta e shquar e emrave

Mbani në mend!

Emrat kanë dy trajta: trajtën e pashquar (nxënës, mjek, goma) dhe trajtën e shquar (nxënësi, mjeku, goma)

Në trajtën e shquar njëjës emrat marrin në fund këto tri zanore: **-i**, **-u**, **-a**

Në trajtën e shquar shumës emrat marrin në fund **-t** ose **-të** (qytetarë**-t**, miq**-të**)

nxënës / nxënësi**i**

mjek / mjeku**u**

gomë / goma**a**

Trajta e shquar e emrave femërorë

Kosovë – Kosov**a**

liri – liri**a**

porosi – porosi**a**

çati – çati**a**

gotë – got**a**

kokë – koka**a**

lugë – luga**a**

pjatë – pjat**a**

lajthi – lajthi**a**

Lexoni dhe vëreni me kujdes emrat e mësipërm!

Me se mbarojnë ata në trajtën e pashquar? Po në trajtën e shquar?

Në ç'gjini janë?

Provoni të mbani mend disa nga këta emra dhe i shkruani në fletore në trajtën e shquar.

Trajta e shquar e emrave mashkullorë

Agron – Agron**i**

mësim – mësim**i**

njeri – njeri**u**

mal – mal**i**

shok – shok**u**

tren – tren**i**

pirun – pirun**i**

ujk – ujk**u**

zog – zog**u**

Lexoni dhe vëreni me kujdes emrat e mësipërm!

Me se mbarojnë ata në trajtën e pashquar? Po në trajtën e shquar?

Në ç'gjini janë?

Provoni të mbani mend disa nga këta emra dhe i shkruani në fletore në trajtën e shquar.

Detyrë

Emrat e mëposhtëm shkruaji në dy shtyllat përkatëse të tabelës sipas gjinisë e trajtës:
orë, pyll, nënë, ari, shok, çantë, krah, vajzë, djalë, hënë, aeroplan

Emra të gjinisë mashkullore		Emra të gjinisë femërore	
Trajta e pashquar	Trajta e shquar	Trajta e pashquar	Trajta e shquar

Formimi i numrit shumës tek emrat

Mbani në mend!

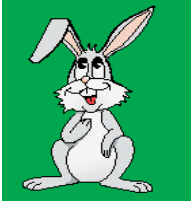
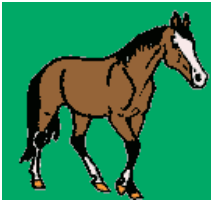
Emrat e gjuhës shqipe e formojnë shumësin në njërën nga këto katër mënyra kryesore:

1. Me mbaresa të ndryshme		2. Me ndryshime fonetike	
(një) qytet	(shumë) qytet e	(një) zog	(shumë) zog j
(një) tregim	(shumë) tregim e	(një) dorë	(shumë) duar r
(një) laps	(shumë) laps a	(një) derë	(shumë) dyer r
(një) fshat	(shumë) fshat ra	(një) plak	(shumë) pleq q
(një) shkumës	(shumë) shkumës a	(një) djalë	(shumë) djem m
(një) vajzë	(shumë) vajz a	(një) kalë	(shumë) kuaj j

3. me mbaresa dhe me ndryshime fonetike		4. pa ndryshim të trajtës së njëjësit	
(një) pyll	(shumë) pyj ^e	(një) nxënës	(shumë) nxënës
(një) lumë	(shumë) lumenj ^j	(një) mësues	(shumë) mësues
(një) portokall	(shumë) portoka ^j	(një) mësuese	(shumë) mësuese
(një) kungull	(shumë) kungu ^j	(një) fletore	(shumë) fletore
(një) gjarpër	(shumë) gjarpër ⁱⁿ j	(një) lule	(shumë) lule
(një) oxhak	(shumë) oxha ^q e	(një) mollë	(shumë) mollë

Detyra

1. Vendosni nga një emër poshtë çdo figure! Kthejini emrat në numrin shumës!

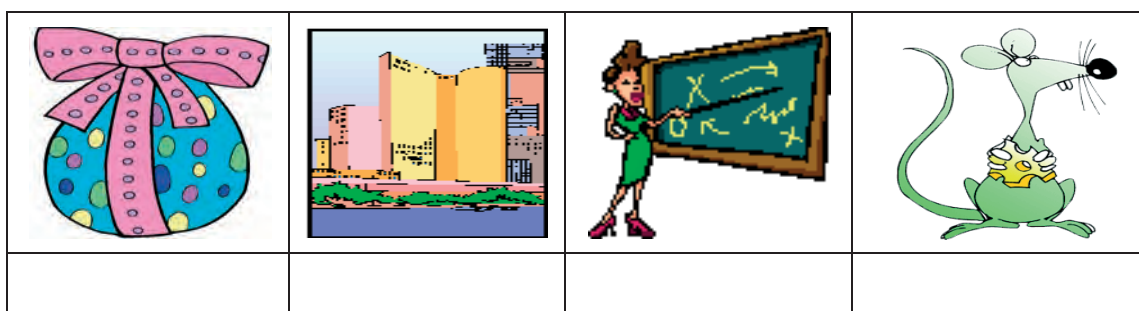
2.) Formoni nga një fjali me emrat që gjetët në ushtrimin nr. 1, duke i përdorur në numrin njëjës dhe shumës!

- a) _____
- b) _____
- c) _____

3.) Formoni nga një fjali me emrat që mund të gjeni tek ushtrimi nr.1, duke i përdorur në numrin njëjës dhe shumës!

- a) _____
- b) _____
- b) _____
- ç) _____

4. Vendosni nga një emër nën çdo figurë duke i kthyer në shumës!

5.) Ktheji në numrin shumës emrat: kalë, murator, urë, fletore, javë, shtëpi, kopshtar, lopatë, çantë, duke u vënë përpara fjalën shumë ose disa!

6.) Ktheji në numrin njëjës emrat: shkollat, fëmijët, lulet, burrat, gratë, dyert, vendet duke u vënë përpara fjalën një!

7.) Si formohen numrat njëjës dhe shumës në gjuhën e vendit ku jeton? Shëno ca shembuj:

Lakimi i emrave

A e dini se:

Emri ndryshon kur lidhet me fjalë të tjera në fjali (p.sh. Ja një **top**! Merre **topin!**). Ndryshimi që pëson emri kur përdoret në fjali quhet **lakim**. Format e ndryshme që merr emri në fjali quhen **rasa**.

Lexo këto fjali me kujdes!

1. **Shoku** im recitoi bukur.
2. Recitimi **i shokut** më pëlqeu.
3. Librin e gjuhës ia dhashë **shokut**.
4. **Shokun** e klasës e takova në tren.
5. E mora fletoren **prej shokut**.

- Çka keni vërejtur? Çka ka ndodhur me fjalën **shok**?

Emri shok ka ndërruar formën disa herë.

Lakimi në gjuhën shqipe ka **5 rasa**: **emërore, gjinore, dhanore, kallëzore, rrjedhore**.

Emërore	laps	vajza	fletoret	malet
Gjinore	(i,e) lapsit	(i, e) vajzës	i, e fletoreve	(i,e) maleve
Dhanore	lapsit	(vajzës	fletoreve	maleve
Kallëzore	lapsin	vajzën	fletoret	malet
Rrjedhore	lapsit	vajzës	fletoreve	maleve

Ushtrime

Lidh me shigjetë rasën me emrin!		Lidh me shigjetë rasën me emrin!	
Emërore •	•aeroplanin	Emërore•	•(i, e) nënës
Gjinore•	•prej aeroplanit	Gjinore•	•nënë
Dhanore•	•aeroplanit	Dhanore•	•prej nënës
Kallëzore•	•aeroplani	Kallëzore•	•nënës
Rrjedhore•	•i aeroplanit	Rrjedhore•	•nëna

Detyrë

1. Shkruaj pesë fjali ku emri të jetë në rase të ndryshme!

2. Mendo: Sa rase ka në gjuhën e vendit ku jeton ti, si quhen ato rase?

Mbani në mend!

Për të gjetur raset e emrit përdorim pyetje të ndryshme: **kush, cili, cila, kujt** etj.

Rasa	Trajta e pashquar	Trajta e shquar
E. kush? cili? cila? cilët? cilat?	(një) vajzë / djale	vajza / djali
Gj. i kujt? e kujt? të kujt?	(i/e) (një)vajze / djali	(i/e) vajzës / djalit
Dh. kujt? cilit? cilës? cilëve? cilave?	(një) vajze / djali	vajzës / djalit
K. kështu? cilin? cilën? ç? cilët? cilat?	(një) vajzë / djali	vajzën / djalin-
Rr. Prej kujt? prej cilit? prej cilëve? prej cilave?	(një) vajze / djali	vajzës / djalit

Mbani në mend!

Me pyetjet **kush?**, **i/e kujt?**, **prej kujt** – pyesim vetëm për njerëz, ndërsa me pyetjet **cili?**, **cilit?**, **prej cilit?** – pyesim për njerëzit, për kafshët dhe për sendet. Me pyetjen **ç?** – pyesim vetëm për kafshë e sende.

Detyrë

Bëni në një fletë një tabelë me pesë raset. Shënoni në atë tabelë emrat e shtypur me ngjyrë të kuqe në tekstin vijues.

Papritur e pa kujtuar **zanat** e **malit** e humbasin tërë **fuqinë**. Bëjnë të fluturojnë e s'fluturojnë dot. **Shtatin** e kanë shtëng të rëndë ... I thonë **erës** të fishkëllezë nëpër **ahet**: **era** nuk fishkëllen. Atëherë kujtohen e ndjellin **dhitë** e egra me brirë të artë. Dhitë nuk u vijnë. Dalin t'i kërkojnë **lugjeve** e **krepave**; mezi hedhin **hapin**. Dhitë nuk i shohin gjëkund, nuk ua ndiejnë **erën** e **blegërimën**.

Mitrush Kuteli: "Tregime të moçme shqiptare"

Drejtshkrim PËRDORIMI I SHKRONJËS SË MADHE

Lexojmë:

Unë jam **Bardha Mataj**. **Jetoj** me familje në **Gjenevë**. **Me** shoqen time **Mariana** kemi vendosur të shkojmë në **Kosovë** te gjyshërit e mi. **Ajo** ka treguar kureshtje për **Kosovën**, sepse unë vazhdimisht i flas për bukuritë e saj. **E** kush nuk do të fliste për **Rugovën**, **Prizrenin**, **Drinin** e **Bardhë** e **Mirushën**?

Kur të shkojmë do të vizitojmë edhe **Shtëpinë** e **Lidhjes** së **Prizrenit**, **Varret** e **Jasharajve** në **Prekaz**, **Muzeun** e **Prishtinës** vendgërmimet arkeologjike në **Ulpianë** e shumëçka tjetër.

Jam e bindur se **Marianës** do t'i pëlqejë **Kosova**, por do t'i pëlqejnë edhe petullat e gjyshes **Dritë** e shakatë e gjyshit **Bardhë**. **Do** të na presë me gëzim edhe qeni im **Riki** që ruan shtëpinë tonë në **Kosovë**.

Shpresoj te kënaqemi me **Marianën** në **Kosovë**

Çka keni vërejtur?

1. Secila fjali fillon me një shkronjë të madhe.
2. Emrat e mbiemrat e njerëzve, emrat familjarë si dhe emrat e kafshëve janë shkruar me shkronjë të madhe.
3. Emrat e vendeve, krahinave, qyteteve, fshatrave, fushave, maleve, kodrave, lumenjve janë shkruar me shkronjë të madhe.

Ku përdoret tjetër shkronja e madhe?

Shkronja e madhe përdoret edhe në këto raste:

-kur shkruajmë emrat e shteteve, kontinenteve, oqeanëve, deteve, liqeneve, planetëve, yjeve, shesheve, rrugëve. Për shembull:

Evropa është kontinenti më i vjetër.

Shqipëria del në detin **A**driatik dhe në detin **J**on.

Do te doja të shkoja në **J**upiter.

Unë kam qenë me prindërit në liqenin e **O**hrit.

Më pëlqen të shëtis në sheshin “**S**kënderbej”.

Unë banoj në rrugën “**N**ëna **T**ereze”.

- kur shkruajmë emrin e festave, ngjarjet e njohura historike: Viti i Ri, Dita e Mësuesit, Dita e Pavarësisë, 28 Nëntori, Rilindja Kombëtare, Lidhja e Prizrenit etj.

-kur shkruajmë emrat e gazetave, revistave, veprave letrare: “Pionieri”, “Zogu i mëngjesit”, “Zëri i rinisë”, “Hari Poteri”, “Verorja”, “Lushi si askushi”etj.

-kur shkruajmë emërtimet e institucioneve: Teatri i Kukullave, Shtëpia e Fëmijëve, Biblioteka e Qytetit etj.

Detyrë

Si përdoren shkronjat e mëdha në gjuhën e vendit ku jeton?

A ka dallime nga shqipja?

MBIEMRI

Lexo tekstin në vijim!

Rina do të vendoset në shtëpinë **e re**. Ajo banonte më parë në një shtëpi **të vjetër** e **të vogël** afër Shkollës **së Lartë** të Muzikës. Në shtëpinë **e re** Rina e ka dhomën **më të madhe** e **më të ndritshme**. Ajo është e kthyer nga lindja dhe dielli **mëngjesor** e zgjon nga gjumi Rinën çdo ditë. Nga dritarja e dhomës së saj shihen parku **i bukur** i qytetit dhe rrugët **e gjera** e **të pastra** përreth tij. Pak më tej shihet edhe cirku **përrallor** e pishina **verore**. Të gjithë janë **të gëzuar** për shtëpinë **e re** e **të bukur**.

Fjalët e shtypura me shkronja të kuqe quhen **mbiemra**.

Mbani në mend!

Mbiemrat janë fjalë që emërtojnë cilësi ose tipare të frymorëve, të sendeve ose të dukurive.

Mbiemrat e shtypur me shkronja të kuqe në tekstin e mësipërm: **e re, e vjetër, e vogël, e lartë, e madhe, e ndritshme, i bukur, e gjerë, e pastër, mëngjesor, përrallor, verore, të gëzuar** tregojnë cilësi të sendeve a objekteve.

Mbani në mend !

Mbiemri zakonisht shoqëron emrin. Ai i përshtatet emrit në **gjini, numër** e në **rasë**, d.m.th. merr gjininë, numrin dhe rasën e emrit që shoqëron.

Shihni me vëmendje!

djalë lazdrak	vajzë llafazane	lule erëmirë
laps i kuq	çantë e re	ujë i ftohtë
shtëpi e madhe	shtëpi të mëdha	dardhë verore
pamje magjepsëse	fushë blerore	laps i mprehtë
libër i ri	libra të rinj	qen leshator
grua punëtore	yll ndriçues	sy të zinj

Lexoni tekstin në vijim dhe dalloni mbiemrat që janë të shtypur me ngjyrë të kuqe duke i shënuar në fletoret tauaja!

Frynte një puhizë **e hollë** nga malet. Kuajt ecnin bukur në freskinë **mëngjesore**, hingëllinin, lodronin... Dizdar Osman Aga rrinte **i zymtë**, ndukte frerin me atë dorën **e hollë e të gjatë** dhe diç bluante në mendje... Disa ishin jo vetëm **të heshtur**, po edhe **të vrerosur**, sepse e dinin ç'ishte i zoti të bënte Gjeto Basho Muji, e ç'ishte i zoti të bënte Dizdar Osman Aga. Aq më fort e dinin ç'mund të bënin ata të dy bashkë me Mujin **prijës**; e dinin shumë mirë po s'donin t'ia prishnin plakut **thinjak** e **zemërak**.

Mitrush Kuteli: *Tregime të moçme shqiptare*

Bisedojmë!

Çka keni vërejtur?

Mbiemrat ndahen në dy lloje: **të nyjshëm** e **të panyjshëm**

a. mbiemra të nyjshëm janë ata që kanë nyjë të përparme: **i, e, të**.

Mbiemrat: **e hollë, i zymtë, të gjatë, të heshtur, të vrerosur** janë mbiemra të nyjshëm, sepse kanë nyja (**i, e, të**).

b. mbiemra të panyjshëm janë ata që nuk marrin nyjë të përparme.

Mbiemrat **mëngjesore, prijës, thinjak, zemërak** janë mbiemra të panyjshëm, sepse nuk kanë nyjë.

Ushtrojmë

1. Lidhni emrin me mbiemrin përkatës sipas gjinisë!

ditë •	• i kthjellët
bletë •	• shumëkatëshe
ujë •	• sypatrembur
djalë •	• e ëmbël
nënë •	• punëtore
mollë •	• e bukur
shtëpi •	• zemërmadhe

2. Kthejini në numrin shumës grupet e fjalëve të mëposhtme!

mollë e kuqe _____
sportist i dalluar _____
flamur kuqez _____
gjyshe e dashur _____
çantë e re _____
djalë guximtar _____

4. Shkruajeni një tekst me të paktën 7 fjali dhe 5 mbiemra duke shikuar ilustrimet në vijim!

Shkallët e mbiemrit

Mbani në mend!

Mbiemrat mund të shprehin tri shkallë të ndryshme:

i mirë	më i mirë	shumë i mirë / më i miri, më e mira
i gjerë	më i gjerë	shumë i gjerë / më i gjeri, më e gjera
i mençur	më i mençur	shumë i mençur, më i mençuri, më e mençura

Shkallët e mbiemrit quhen kështu:

- pohore - Kjo vajzë është **e vyeshme**
- krahasore - Kjo vajzë është **më e vyeshme**
- sipërore - Kjo vajzë është **shumë e vyeshme / më e vyeshmja**

Shkalla pohore e mbiemrit tregon thjesht një cilësi:

gjyshe e dashur

rrugë e gjatë

zog i bukur

Shkalla krahasore e mbiemrit përdoret për të treguar një cilësi të një frymori, të një sendi a të një dukurie duke e krahasuar me një tjetër:

Besa është **më e shkathtë** se Valoni.
Valoni është **më i dashur** se Besa

Shkalla sipërore e mbiemrit tregon cilësinë e një frymori, të një sendi a të një dukurie në shkallë shumë të lartë ose më të lartën.

Ari është më i shkathëti.

Beni është jashtëzakonisht i shpejtë.

Gjyshja është tepër e dashur.

Kjo shkallë formohet duke i paravënë shkallës pohore pjesëzën **më: më** + i miri, **më** + e thella etj. ose **ndajfoljet: shumë, tepër, jashtëzakonisht, fort**, etj.: **shumë** më i shpejtë, **tepër** më i shpejtë etj.

Detyrë

1. Shkruajeni nga një emër që u përgjigjet këtyre mbiemrave!

_____ i ëmbël	_____ e ëmbël
_____ i qetë	_____ e qetë
_____ i zgjuar	_____ e zgjuar
_____ të gjatë	_____ të trashë

2. Rishkruajeni të kundërtën e mbiemrave të mëposhtëm në vijat e zbrazëta duke ua shtuar parashtesën **pa-** sipas shembullit të parë!

bluzë	e larë	e palarë
shtëpi	e mbuluar	e _____
dardhë	e qëruar	e _____
mish	i pjekur	i _____
gështenjë	e zier	e _____
vajzë	e bindur	e _____
degë	e prerë	e _____

3. Në tekstin në vijim gjejini mbiemrat dhe dalloni shkallën e tyre!

Nënvizoni mbiemrat në shkallën pohore me ngjyrë të zezë, në shkallën krahasore me ngjyrë **blu** dhe në shkallën sipërore me ngjyrë **të kuqe**.

Një ditë vere Ana me mamën e babin shkoi në pyll.

Ishte ditë **e nxehtë**, por pylli ishte i freskët. Nëna kishte bërë bukë të bardhë dhe kulaç me reçel, kishte mbushur çantën me mish të pjekur, kishte vënë edhe djathë, domate të reja, shumë pjeshkë, e po aq mollë e dardhë.

Të gjithë ishin shumë të gëzuar. Ana e vogël ishte bërë e kuqe në fytyrë, ndërsa sytë i qeshnin plot shend. Sytë i dukeshin edhe më të kaltër se të tjera herë. Derisa po e shikonte, babai po mendonte: “Sa e mirë që është, më e mira ndër të gjithë fëmijët, është edhe shumë e zgjuar, më e zgjuara në fshat. Do të bëhet edhe e vyeshme kur të rritet ...” Babi e nëna ishin tepër krenarë me vajzën e tyre të vogël e të dashur.

4. Si bëhet shkallëzimi i mbiemrave në gjuhën e vendit ku jeton ti? Krahaso!

P Ë R E M R I

Lexo tekstin në vijim!

Gjyshja erdhi **atë** ditë te **ne**. **Unë** e prita me shumë gëzim, sepse **ajo** kishte kohë pa ardhur. Edhe babai u duk se u gëzua shumë. Menjëherë mori shportën e doli në treg për të blerë frutat që i pëlqejnë **asaj**. Gjyshja mori çantën e **saj** dhe nxori gurabijet që i kishte përgatitur për **ne**, fëmijët.

-I solla për **ju** të dy se e di se i shijoni fort – tha duke përkëdhelur flokët **e mi** dhe të Arit. **Ne** buzëqeshëm të gëzuar, kurse **ajo** vazhdoi të nxirrte edhe peshqeshet **e tjera** që kishte përgatitur **këto** dite për **të gjithë ne**.

Fjalët e ngjyrosura me të kuqe quhen **përemra**.

Mbani në mend

Përemrat janë fjalë të ndryshueshme që përdoren në vend të emrave e të mbiemrave. Ata përdoren për të treguar ose për të pyetur për frymorë, sende ose dukuri.

Përemrat e ngjyrosur me të kuqe në tekstin e mësipërm: **atë, ne, unë, ajo, asaj, ju, (e) mi, ajo, e tjera, këto, të gjithë** zëvendësojnë **emrat**.

Përemrat dallohen në lloje të ndryshme. Në vijim do të njiheni me përemrat vetorë, dëftorë, pronorë dhe pyetës.

Përemrat vetorë

Mbani në mend!

Përemrat vetorë janë fjalë që tregojnë kush flet, me kë flasim dhe për kë flasim (frymor, send, dukuri).

	njëjës	shumës
veta I	unë	ne
veta II	ti	ju
veta III	ai, ajo	ata, ato

Përemri vetor ka vetë (unë, ti etj.) dhe numër (njëjës dhe shumës)

Mbani në mend!

Kur duam t'i drejtohem dikujt me respekt atëherë në vend të përemrit **ti** në numrin njëjës përdorim shumësin **ju**. Për shembull:

-Ju, axhë, ishit i pari në radhë.

-Ju, jeni babai i Rinës?

Në vetën e **tretë** përemrat dallohen sipas **gjinisë**:

mashkullor		femëror	
			
ai	ata	ajo	ato

Ushtrime:

1. Në tekstin e mëposhtëm dallo dhe ngjyros përemrat vetorë.

Unë jam Albi. Kam një motër e një vëlla. Ata janë më të mëdhenj se unë. Neve na pëlqen të luajmë bashkë.

Çdo të shtunë ne shkojmë te gjyshja. Ajo përgatit ëmbëlsirë për ne, por gjithmonë më thotë mua:

– Vetëm për ty i kam përgatitur, sepse ti je më i vyeshmi. Sigurisht edhe atyre u thotë të njëjtën gjë, sepse unë e di se edhe ata i do shumë sikur mua.

2. Shkruaj sipas dëshirës nga tri fjali duke përdorur përemra vetorë në numrin njëjës dhe shumës! _____

3. Shkruaj për çdo figurë përemrat: unë, ti, ai, ne, ju, ata!

_____ kam ditëlindjen.

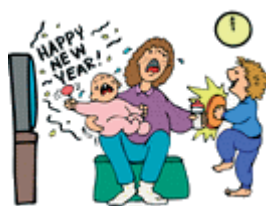
_____ je e trishtuar.

_____ vjel pemë.

_____ vallëzojmë në akull.

_____ jeni të gëzuar.

_____ zbukurojnë bredhin.

Përemrat dëftorë

Mbani në mend!

Përemrat dëftorë janë fjalë që tregojnë sende a frymorë që ndodhen afër ose larg folësit. Përemrat dëftorë në një mënyrë i zëvendësojnë ose i përcaktojnë emrat.

Përemrat dëftorë janë:

afër: ky, kjo, këta, këto
i këtillë, e këtillë, të këtillë, të këtilla
i tillë, e tillë, të tillë, të tilla

larg: ai, ajo, ata, ato
i atillë, e atillë, të atillë, të atilla
P.sh.:

Ky po vrapon shpejt.
Ai po vrapon shpejt.

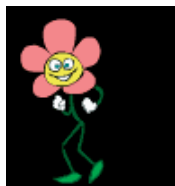
Kjo noton mirë.
Ajo noton mirë.

Këta luajnë bukur.
Ata luajnë bukur.

Ushtrime.

1. Vendos përemrat dëftorë **ky, ai, këta, ata, kjo, ato** në fjalitë përkatëse!

_____ lule vallëzon.

_____ janë lule dielli.

_____ top është bardhë e zi.

_____ profesor po shpjegon.

_____ djalë po mendon.

_____ nxënës po ushtrojnë.

_____ zonjë po pret.

_____ janë qen dalmatinë.

Përemrat pronorë

Mbani në mend!

Përemrat pronorë tregojnë kujt i përket diçka.

I kujt është ky libër? **Imi.**

Kjo lule është **e saj.**

Shtëpitë janë **tonat.**

Fëmija është **i tij.**

A është **i yti** ky laps?

Fjalët e ngjyrosura me shkronja të kuqe: **imi, e saj, tonat, i tij, i yti** quhen **përemra pronorë**.

Mbani në mend!

Përemrat pronorë kanë **gjini**, **numër** edhe **rasë**. Ashtu sikurse mbiemrat, edhe këta përshtaten me emrat. Zakonisht përdoren pas emrit.

Vajza ime

Klasa jonë

Ormani i saj

Bredhi ynë

Librat e tij

Kompjuterët e tyre

Detyra

1. Vendos në fjalitë e poshtëshënuara këta përemrat pronorë: **yt, e tu, e tua, e saj, e tij, i tyre, e tyre!**

Kjo është çanta Kjo është fletorja Ky është lapsi

Ky është libri Ky është libri Ky është libri

Këto janë kushërirat Këto janë kushërirat Këto janë kushërirat

Këta janë prindërit Këta janë prindërit Këta janë prindërit

2. Gjej e nënvizo përemrat pronorë!

Në familjen **tonë** secili prej nesh ka albumin e tij. Albumi im ka shumë fotografi. Aty është gjyshja e gjyshi im, prindërit e mi dhe motrat e mia. Në albumin tim kam vendosur edhe fotografitë e shoqeve të mia, por edhe të kushërinjve tanë nga Kosova.

Harto në fletoren tënde një tekst të shkurtër duke përshkruar dhomën tënde. Përdor sa më shumë përemra pronorë!

Përemrat pyetës

Mbani në mend!

Përemrat pyetës përdoren për të pyetur për frymorë, sende a dukuri.
Përemrat pyetës përdoren në fjalitë pyetëse

Të shohim!

Kush po thërret?
Cili do t'ia fillojë?
Cila pamje të pëlqen?
Çfarë ke që qan?
Ç'është kjo zhurmë?
Sa gota ju duhen?
Si e do qumështin?
I sati ishe në garë?
Me se erdhi gjyshja?

Përemri **kush** përdoret vetëm kur pyesim për frymorë, kurse përemri **cili** për frymorë dhe jofrymorë.

Ushtrime

1. Sajoni disa fjali me përemrat **kush, cili (cila), sa, i sati, çfarë, kë, kujt!**

Kush _____

Cili _____

Sa _____

Kujt _____

Çfarë _____

Kë _____

I sati _____

Mbani në mend!

Përemri **ç'** përdoret gjithmonë me apostrof.

Detyrë

Shkruani pesë fjali me përemra pyetës duke shikuar ilustrimin!

Drejtshkrimi

PËRDORIMI I APOSTROFIT

Shenja ' , që vihet për të treguar se nuk duhet të shkruhet tingulli ë në fund të disa fjalëve të patheksuara quhet **apostrof**.

Apostrofi përdoret në këto raste:

- në trajtat e shkurtra të përemrave vetorë: **m'i, t'i, m'u, t'u, t'ia** etj.:

Ti **m'i** the fjalët më të mira.
Blerta **t'i** dha të hollat.
Genti nuk **m'u** përgjigj shpejt.
Ai **t'u** lut **t'ia** marrësh librin.

- në fjalëzën të të foljes: **t'i**, (do) **t'i, t'ju**:

Unë duhet **t'i** shkruaj nënës
Ti do **t'i** thuash atij se nuk e ke sjellë librin.
Unë do **t'ju** ftoj në ditëlindjen time.

- pas përemrit pyetës **ç'**:

Ç'do Ema në këtë kohë te ne?
Ç'zemër të bardhë që ka ajo!

- pas pjesëzës mohuese **s'**:

S'i besoj atij që më gënjeu.
Ai **s'**erdhi sepse u sëmure.

Ushtrime

Plotëso fjalitë me ndërtime ku përdoret apostrofi!

Gjergji këndoi bukur, por shpërblye.
Nëna dha fotografitë e gjyshes.
Ti duhet thuash asaj të vërtetën.
.... vajzë e edukuar është Arta!
Dua bëj me dije se do të jem atje të hënën.
..... e do atë lule?

Detyrë

Shkruani dhjetë fjali ku do ta përdorni apostrofin!

FOLJA

Lexojmë himnin e flamurit

Himni i Flamurit

Rreth flamurit të përbashkuar,
Me një dëshirë me një qëllim,
Të gjithë Atij **duke u betuar,**
Të lidhim besën për shpëtim.

Prej lufte veç ai **largohet,**
Që **është lindur** tradhëtor
Kush është burrë nuk **frikohet,**
Po **vdes,** po **vdes** si një Dëshmor.

Në dorë armët **do t'i mbajmë,**
Të mbrojmë Atdheun në çdo vend,
Të drejtat tona ne **s'i ndajmë,**
Këtu armiqtë **s'kanë** vend.

Se Zoti vet **e tha** me gojë,
Që kombe **shuhen** përmbi dhë,
Po Shqipëria **do të rrojë,**
Për të, për të **luftojmë** ne.

Asdreni

Fjalët me shkronja të kuqe: **duke u betuar, të lidhim, largohet, është lindur, frikohet, vdes, do t'i mbajmë, të mbrojmë, s'i ndajmë, s'kanë, tha, shuhen, do të rrojë, luftojmë** në poezinë "Himni i flamurit" të Asdrenit janë **folje**.

Mbani në mend!

Foljet janë pjesë të ndryshueshme të ligjëratës që tregojnë **veprime** ose **gjendje**. Kur një folje e vëmë në vetat e ndryshme (unë, ti, ai/ajo, ne, ju ata/ato) quhet **zgjedhim i foljeve**.

Shëno ç'veprime a ç'gjendje shihen në ilustrimet e paraqitura më poshtë:

Unë _____

Ti _____

Ai _____

Ne _____

Ju _____

Ata _____

Mbani në mend!

Folja ka tri kohë:

koha e shkuar	koha e tashme	koha e ardhme
---------------	---------------	---------------

Kur **isha** i vogël...
Kur **kam qenë** i vogël
Kur **qeshë** i vogël

Unë **po skijoj**.

Unë **do të bëhem** pilot.

Mbani në mend!

Koha e tashme tregon se veprimi kryhet në çastin kur flasim.

Koha e ardhshme tregon se veprimi do të kryhet pas çastit kur flasim.

Koha e shkuar tregon se veprimi është kryer para çastit kur flasim.

Në kohën e shkuar dallojmë

a) **kohën e pakryer** (unë isha, ti shkoje, ai/ajo punonte etj.)

b) **kohën e kryer e thjeshtë** (unë qeshë, ti shkove, ai/ajo punoi etj.)

c) **kohën e kryer** (unë kam qenë, ti ke shkuar, ai/ajo ka punuar etj.)

Ushtrime

Lidh me shigjetë foljet në të dy kolonat me kohët përkatëse!

Unë luaja balet.	e tashme	Ari fjeti shpejt
Ti ke luajtur dje me qenin tim.	e pakryer	Vali do të vijë shpejt
Ai do të luajë në piano.	e kryer e thjeshtë	Rina po ikte me shpejtësi
Beni luajti për ekipin tonë	e kryer	Ju po mësoni ?
Leka luan bukur.	e ardhme	Blerta ka veshur fustan.
Unë kam ecur zbathur.		Rina vallëzon me lehtësi.

Mbani në mend!

Koha e kryer formohet me dy folje (p.sh. “kam punuar”, “jam përgjigjur”. Ajo quhet **koha e përbërë**. Ajo quhet kështu sepse përbëhet prej foljeve ndihmëse **jam** dhe **kam** dhe pjesores së foljes **punuar**: unë kam punuar, unë jam përgjigjur.

Kohët e tjera, të cilat formohen vetëm me një folje (punoj, shkojmë) quhen **kohë të thjeshta**.

Detyrë

Në tekstin në vijim dallo foljet në kohët e thjeshta dhe në kohët e përbëra! Nënvizu foljet në kohët e përbëra me ngjyrë **të kuqe** dhe foljet në kohët e thjeshta me ngjyrë **të gjelbër**!

Atë ditë **jam zgjuar** më vonë se herë të tjera. Kur po **shikoja** nga dritarja, vëreja se po lëvizte diçka. Më kapi një frikë që as sot nuk di si ta shpjegoj. Dola me shpejtësi nga dhoma dhe thirra motrën. Nuk po dëgjohej asnjë zë. Të gjithë kishin ikur në kopsht, Vërtet, ishte kohë vape e padurueshme. A kam fjetur, vërtet, aq gjatë? – pyes veten derisa po shëtis nëpër dhoma.

Një ditë më parë te ne kanë ardhur mysafire kushërirat nga qyteti. Ato ishin shumë kureshtare për të parë çdo gjë në fshatin tonë. Më shkoi mendja mos kisha mbetur vetëm! Sërish më kapi frika. Edhe një herë do të kthehem në dhomë, - i them vetes. Zgjas kokën nga dritarja. Përsëri dëgjoj zhurmë. Oh, jo, dëgjoj rënkim! E trembur fare i afrohem dritares duke u përpjekur të shoh diçka më tepër. Kur ç’të shoh! Një lepur i plagosur, i shtrirë përdhe po më shikonte me sy tepër pikëllues, thuajse po më kërkonte ndihmë....

Atë ditë jam ndier edhe unë shumë e pikëlluar.

Foljet *jam* dhe *kam*

Mbani në mend!

Foljet **jam** e **kam** përdoren si folje me kuptim të pavarur, por edhe si folje ndihmëse për të formuar kohët e përbëra të foljeve të tjera.

Unë **jam** në kopsht.
Unë **kam punuar** në kopsht.

Ne **ishim** në festë.
Ne **kemi shkuar** në festë.

Ti **je** në kuzhinë.
Ti **ke** gatuar mirë.

Ajo **është** nën tavolinë.
Ajo **ka fjetur** nën tavolinë.

Ju **ishit** në cirk.
Ju **keni shkuar** në cirk.

Ata **janë** në shtëpi.
Ata **janë vendosur** në shtëpi.

Ushtrime!

Shkruaj foljet **jam** ose **kam** si folje kryesore dhe si folje ndihmëse, sipas dëshirës, në fjalitë nën ilustrime!

Unë *kam* kapuç.

Ti _____ një biçikletë të re.

Ajo _____ e bukur.

Unë *kam pasur* kapuç.

Ti _____ një biçikletë të re.

Ajo _____ e bukur.

Ne _____ të gëzuar.

Ju _____ kapela.

Ata _____ binjakë.

Ne _____ të gëzuar.

Ju _____ kapela.

Ata _____ binjakë.

Folja **jam** zgjedhohet në këtë mënyrë:

e tashme	e kryer e thjeshtë	e pakryer	e kryer	e ardhme
Unë jam	Unë qeshë	Unë isha	Unë kam qenë	Unë do të jem
Ti je	Ti qe	Ti ishe	Ti ke qenë	Ti do të jesh
Ai,ajo është	Ai, ajo qe	Ai, ajo ishte	Ai, ajo ka qenë	Ai,ajo do të jetë
Ne jemi	Ne qemë	Ne ishim	Ne kemi qenë	Ne do të jemi
Ju jeni	Ju qetë	Ju ishit	Ju keni qenë	Ju do të jeni
Ata, ato janë	Ata, ato qenë	Ata, ato ishin	Ata, ato kanë qenë	Ata, ato do të jenë

Folja **kam** zgjedhohet në këtë mënyrë:

e tashme	e kryer e thjeshtë	e pakryer	e kryer	e ardhme
Unë kam	Unë pata	Unë kisha	Unë kam pasur	Unë do të kem
Ti ke	Ti pate	Ti kishe	Ti ke pasur	Ti do të kesh
Ai,ajo ka	Ai, ajo pati	Ai, ajo kishte	Ai, ajo ka pasur	Ai,ajo do të ketë
Ne kemi	Ne patëm	Ne kishim	Ne kemi pasur	Ne do të kemi
Ju keni	Ju patët	Ju kishit	Ju keni pasur	Ju do të keni
Ata,ato kanë	Ata, ato patën	Ata,ato kishin	Ata, ato kanë pasur	Ata, ato do të kenë

2.) Krahason foljet në gjuhën shqipe dhe në gjuhën e vendit ku jeton:

a) A ka folje në atë gjuhë? Shëno pesë folje!

b) A mund të zgjedhohen (të vihen në veta të ndryshme: unë, ti, ai/ajo etj.) foljet në këtë gjuhë? Provoje me një shembull!

c) A ka kohë të thjeshta dhe të përbëra të foljeve në këtë gjuhë? Shëno ca shembuj!

NDAJFOLJA

Lexoni fjalitë:

Zana këndon **bukur**.

U bëmë gati **shpejt**, sepse gara do të fillonte **herët**.

Ata na pritën **bujarisht**.

Përse po e e qortoje vajzën?

Vjet ata ishin më të **zellshëm**.

Ari po ecte **djathtas** shtëpive.

Mos shkel **kështu** në bar.

Fjalët me shkronja të kuqe quhen **ndajfolje**.

Mbani në mend!

Ndajfolje quajmë fjalët e pandryshueshme që plotësojnë foljet.
Ato tregojnë mënyrë, vend, kohë, shkak, sasi.

Radhit këto ndajfolje sipas përcaktimit që ua bëjnë foljeve:

pasdite, bukur, pastër, prandaj, larg, djathtas, ashtu, nesër, papritur,
përse, shkurt, keq, kurrkund, andej, shumë, vonë, anembanë,
bujarisht, për këtë arsye, thellë, përballë, kështu,

ndajfolje e kohës

ndajfolje e vendit

ndajfolje e mënyrës

ndajfolje e sasisë

ndajfolje e shkakut

Detyra

1. Nënvizon ndajfoljet në fjalitë vijuese!

Gjyshja ishte shumë e dashur, prandaj na priste gjithmonë gëzueshëm.
Më mungon shumë ai vend i vogël në bjeshkët e Sharrit.
Njerëzit e moshuar thonë se në fshat jetohet më mirë.
Vjershat e tij atëherë lexoheshin pak.
Babai e priti lajmin zemërhapur.
Ju lutem, ecni më shpejt dhe majtas.

2. Sajo vetë një tekst me të paktën 5 ndajfolje të ndryshme!

Mbani në mend!

Ndajfoljet mund të plotësojnë edhe mbiemrat ose ndajfoljet e tjera.

Shembuj:

Ai bënte gjumë shumë të thellë.
Pranvera erdhi tepër herët.

3. Plotëso fjalitë me ndajfoljet që plotësojnë mbiemra ose që dyfishojnë ndajfoljet.

Leka solli një libër _____ të vjetër.
Vera erdhi _____ më vonë.
Atë film e kam parë _____ herë.
Ti thua se ajo ishte _____ e vyeshme.

Mbani në mend!

Ndajfoljet dallojnë prej mbiemrave ngase nuk kanë nyjat (i, e, të).

Shembull:

ndajfolje	mbiemra
butë	i/e butë
rreptë	i/e rreptë
lart	i/e lartë
këndshëm	i/e këndshëm
ftohtë	i/e ftohtë

Detyra

1. Lexojeni tekstin në vijim duke nënvizuar **ndajfoljet me të kuqe** e **mbiemrat me të kaltër**!

Rina shkon në shkollën që gjendet **afër** shtëpisë së saj. Ajo është **dykatëshe** dhe gjendet përballë kinemasë. Në anën e djathtë të shkollës gjendet tregu i vogël i qytetit. Në anën e saj veriore, pak më larg rrethojës së shkollës, qëndron një dru tepër i lartë dhe shumë i moçëm. Druri bën hije të gjerë e të freskët. Nxënësit shpesh mblidhen nën të dhe bisedojnë gjerë e gjatë për mësimet e lojërat e tyre.

Rina fillon mësimin në mëngjes herët. Ajo nuk vonohet kurrë. Në mesditë ajo kthehet shend e verë në shtëpi, e gatshme të tregojë për të gjitha ato që ka mësuar e dëgjuar në shkollë.

2. Gjeni antonimet (të kundërtën) për ndajfoljet:

shumë _____

poshtë _____

herët _____

shpesh _____

sot _____

mirë _____

3. A di ti si quhen ndajfoljet në gjuhën e vendit ku jeton? _____

Shëno disa ndajfolje në atë gjuhë! _____

PARAFJALA

Lexojmë tekstin:

Në qytetin ku jetoj kam shumë shokë. Alba është nga Tirana, Danieli nga Bukureshti, kurse Misheli e Valeria nga Gjeneva. Ata banojnë në pallatin pranë shtëpisë sime. Shpesh luajmë mbi platonë që gjendet nën katin përdhes të pallatit. Prej lojërave të shumta që luajmë, më së shumti më pëlqen loja fshehtas. Ndonjëherë shkojmë te parku afër. Edhe atje kënaqemi duke shëtitur anës lulishtes me trëndafila. Era e trëndafilave na ndjek deri në fund të shëtitorës.

Në tekstin që shkroi Ari në fletoren e tij disa fjalë janë ngjyrosur me të kuqe. Fjalët e ngjyrosura **në, nga, mbi, nën, prej, pranë, te, me, anës** quhen **parafjalë**.

Mbani në mend!

Parafjala është një lloj fjalësh i pandryshueshëm. Parafjalët na thonë p.sh. ku gjendet diçka (libri gjendet **në/mbi/nën** tavolinë). Parafjalë të tjera na thonë nga është dikush a diçka (ai është **prej** Kosovës, ajo vjen **nga** Shkupi) apo ku shkon dikush (ata shkojnë **në** Suedi, ne shëtisim **nëpër** Kosovë).

Detyra

1. Në fjalitë vijuese vendos në vendin e duhur parafjalët: **në, për ku, përmbi, te, përtej, nëpër, për nga, prej!**

Ata rrinë _____ parkun përballë.

Besa erdhi _____ shtëpisë.

_____ është nisur mami?

Tezja kishte vendosur _____ tavolinë vazën me lule

Mos ecni _____ lulishte!

Dallëndyshja fluturoi _____ pullaz.

Pata futi kokën _____ ujë.

2. Plotëso fjalitë me parafjalët e duhura!

Dy dallëndyshet fluturuan _____ çatinë e shtëpisë sime.

Rina mori librin _____ Ari.

Gjyshen e kishte marrë malli shumë _____ për nipërit e saj.

Ata i ranë _____ qytetit duke kërkuar një vendpushim të fildshëm.

Thellë _____ tokë ruhen pasuritë tona.

3. Shiko ilustrimin dhe shkruaj dhjetë fjali me këto parafjalë: **me, te, pa, nëpër, sipër, përmes, sipas, përpara, buzë**

4. Si quhen parafjalët në gjuhën e vendit ku jeton ti? _____

Shëno ca parafjalë në këtë gjuhë dhe jep në kllapa përkthimin shqip!

LIDHËZA

Lexojmë me vëmendje!

Atë ditë unë **e** motra u nisëm për në Tiranë. Me ne erdhën **edhe** dy kushërirat tona më të mëdha. **Ashtu siç** kishim pritur, arritëm në mesditë. Në aeroport kishin dalë të na prisnin gjyshi **e** gjyshja, **por edhe** axha e halla. **Kur** na panë vrapuan drejt nesh, **ndërsa** ne, të gëzuara së tepërmi, thirrëm me sa zë që kishim emrat e tyre. Gjyshja si e ka zakon na shtrëngoi fort **e** sytë iu mbushën me lot.

Atje qëndruam gati dy javë, **sepse** ishte kohë pushimesh. Koha kaloi shumë shpejt **e** ne numëronim ditët. Gjithë ditën shëtisnim nëpër qytetet **e** fshatrat përreth, **kurse** në mbrëmje kënaqeshim me llafet **e** shakat e gjyshes **e** të gjyshit.

Koha për t'u kthyer erdhi shpejt. Ditën që po niseshim, **kur** aeroplani po shkëputej prej tokës, ne shihnim gjyshen duke na përshëndetur me te dyja duart. Ajo vazhdoi të na përshëndeste **derisa** fluturuam shumë lart **e** **derisa** ata nuk shiheshin më.

Ishte një pushim për t'u mbajtur në mend gjatë, **edhe pse** i shkurtër për planet që kishim bërë.

Fjalët e ngjyrosura me të kuqe: e, edhe, ashtu siç, por edhe, ndërsa, sepse, kur, po, por, derisa, edhe pse - quhen lidhëza.

Mbani mend!

Lidhëzat janë fjalë të pandryshueshme që shërbejnë për të lidhur midis tyre fjalë, grupe fjalësh ose fjali.

Detyrë

Vendos lidhëzat **e, edhe, ose, por, mirëpo, derisa, andaj, në qoftë se, kur** në fjalitë në vijim!

Rina _____ Ari u nisën për në fshat.

Të dielën kisha ndërmend të shkoja në pyll, _____ u sëmura.

Leka do të qëndrojë këtu _____ të mbarojë viti shkollor.

Nuk isha në shtëpi _____ erdhën halla me fëmijët e saj.

_____ është nevoja ata na i dërgojnë menjëherë ftesat.

Ti ishe më e mira, _____ hyre në finale.

Detyra

1. Shikoni ilustrimet dhe hartoni një tekst me dhjetë fjali ku do të përdorni të paktën pesë lidhëza të ndryshme!

2. Si quhen lidhëzat në gjuhën e vendit ku jeton? _____

Shëno disa lidhëza në atë gjuhë, duke dhënë në kllapa edhe përkthimin shqip! _____

FJALIA

Lexojmë tekstin në vijim!

Kjo është shtëpia ime

Kjo është shtëpia ku kam lindur. Ka mbetur e njëjtë sikur vite më parë. Nën hijen e këtyre drunjve, gjithë verën, ne kalonim ditët e gjata përvëluese. Nga shtrati turreshim kush më parë në oborr, rreth tavolinës së drunjtë, dhe zinim secili vendin e vet. Aty bëheshin bisedat e mëngjesit, të mesditës e të mbrëmjes. Po aty hanim mëngjesin, drekën e darkën, ndërsa nëna e babai, gjyshi e gjyshja pinin kafetë e tyre të ëmbla, e ne na dehte era e tyre e na bënë të qeshnim hurpat e gjyshit që dëgjoheshin deri në fund të oborrit.

Fjalja është bashkim i disa fjalëve që na tregojnë diçka. Ajo fillon me një shkronjë të madhe dhe mbaron me një pikë (.), me një pikëpyetje (?) ose me një pikëçuditje (!)

Detyra

1. Teksti i mësipërm përbëhet prej disa fjalive.

Numëroji ato. Sa janë? _____

2. Shkruaj një tekst me pesë fjali për shtëpinë tënde!

Fjalitë e thjeshtë dhe fjalitë e thjeshtë të zgjeruar

Lexojmë!

- 1) Vajza lexonte librin.
- 2) Vajza **e tij** lexonte librin **mbi kafshët**.

- 1) Nxënësit e nisën garën.
- 2) Nxënësit **tonë** e nisën garën **pasdite**.

- 1) Rrezet e diellit shkëlqyen.
- 2) Rrezet e **ngrohta** të diellit shkëlqyen **herët në mëngjes**.

Bisedojmë!

Fjalitë me numër 1) quhen **fjalitë të thjeshta**. Atyre nuk mund t'u hiqet asnjë fjalë, sepse mbeten të pakuptimta.

Kur grupi emëror dhe grupi foljor zgjerohen me mbiemra, ndajfolje ose fjalë të tjera, atëherë kemi **fjalitë të thjeshta të zgjeruara**. Të tilla janë fjalitë me numër 2.

Detyra

1. Përcakto **fjalitë e thjeshta** dhe **fjalitë e thjeshta të zgjeruara** në tekstin në vijim duke i shënuar ndaras në dy kolona!

Dera e madhe e shtëpisë u mbyll. Dolëm në rrugë. Bora binte pa pushim. U nisëm me shpejtësi. Vajzat nuk i morëm se flinin ende. Rrugës na u bashkuan edhe të tjerë. Afër mesditës ishim të lodhur. Edhe uria na kishte zënë. Kishim pak ushqime me vete. Askush nga ne nuk e dinte nëse do të mund të arrinin deri në vendin për ku ishim nisur.

2. Shkruaj nga pesë fjalitë të thjeshta dhe të thjeshta të zgjeruara.

Llojet e fjalisë

Lexojmë fjalitë në vijim dhe analizojmë ku dallojnë ato.

1. Atë ditë të gjithë ishin të gëzuar.	Unë sapo erdha nga biblioteka e qytetit
2. Pse je mërzhitur kështu?	A do të vini me ne në cirk?
3. Kujdes, eja kënde!	Të lutem, ma jep fletoren!
4. Ah, sikur të vinte edhe babai!	Urimet Viti i Ri!

Dy fjalitë e para na tregojnë diçka prandaj quhen **fjali dëftore.**

Në fund të fjalisë dëftore shkruajmë pikë (.).

Dy fjalitë e dyta shprehin pyetje prandaj quhen **fjali pyetëse.**

Në fund të fjalisë pyetëse shkruajmë pikëpyetje (?).

Dy fjalitë e treta shprehin nxitje prandaj quhen **fjali thirrmore.**

Në fund të fjalisë nxitëse shkruajmë pikëçuditje (!).

Dy fjalitë e katërta shprehin dëshirë prandaj quhen **fjali dëshirore.**

Në fund të fjalisë dëshirore shkruajmë pikëçuditje (!).

Detyrë

Lexoni fjalitë brenda grafikonit dhe shënoni pranë tyre se çfarë fjalish janë!

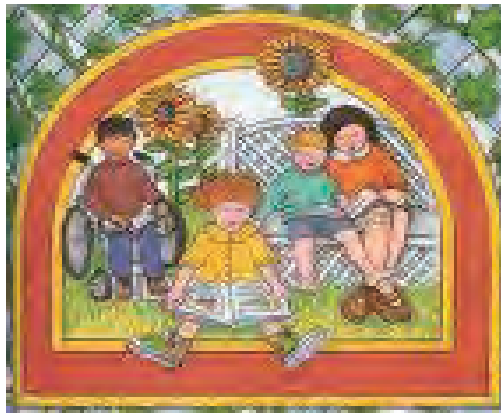
Ku ishte ti?	fjali pyetëse
Ne ishim në shëtitje.	
Ah, sa më pëlqen akullorja!	
Eja më shpejt, mund të fillojë filmi!	
Sot është ditë e diel.	
Sa është e madhe motra jote?	
Sikur të dije të notoje!	

Mbani në mend!

Fjalja dëftore tregon diçka ose shpreh gjendje, mendime, qëndrime a vlerësime.
Ajo përdoret më së shpeshti në rrëfime e përshkrime.

Detyrë

Shkruaj gjashtë fjali dëftore duke përshkruar ilustrimet më poshtë!

Mbani në mend!

Fjalja pyetëse përdoret kur pyesim diçka dhe presim përgjigje. Ajo përdoret më së shpeshti kur bisedojmë ose në dialogët.

Në tekstin në vijim gjej dhe nënvizo fjalitë pyetëse!

- Ku ishe? – më pyeti nënëmadhja. – Pse je nxirë kështu?
- Mbi çati (pullaz), - iu përgjigja.
- E ç'bëje mbi çati? - mor djalë, - do të na hapësh pikat e do të na pikojë prapë shtëpia.
- Jo, nëno, unë eci me kujdes.
- Kujdes ziu – tha ajo – Eja, apo nuk ke uri?

Mbani në mend!

Fjalja thirrmore përdoret për të shprehur një urdhër, një këshillë, një lutje, një ftesë, një kërkesë, një porosi etj. Ajo përdoret më së shpeshti në dialogët.

Në tekstin në vijim gjej dhe nënvizo fjalitë thirrmore!

Dje pas dite me Lekën shkuam në teatër. Shfaqej pjesa “Pinokio”.

- Ngutu se po vonohemi! - po i thosha Lekës, kur në rrugë pashë Rinën.

- Rina, Rina!, - e thirra me zë lartë. - Ne po shkojmë në teatër. Eja me ne!

Ajo pohoi me kokë dhe vrapoi drejt nesh. U bëmë bashkë dhe nxituam.

Në shfaqje u kënaqëm.

- Oh, sa shumë fëmijë që kishte!

Skena ishte rregulluar si asnjëherë tjetër.

Edhe Lekës i pëlqeu. Nuk u durua e më tha:

- Ari, dua të më marrësh më vete sa herë të vish në teatër!

Detyrë

Shkruaj pesë fjali thirrmore duke shikuar ilustrimin!

Mbani në mend!

Fjalja dëshirore përdoret për të shprehur një dëshirë, një urim, një mallkim, një vullnet. Ajo përdoret më së shpeshti në dialogët.

Në tekstin në vijim gjej dhe nënvizo fjalitë dëshirore!

- Uh, ç’vapë bën! – tha Zana. – Ah, sa do të doja të isha në plazhin e Golemit.

- Oh, unë do të doja të isha në flladin që lëshojnë pishat e Deçanit! – ia priti Drini.

- Jo, jo, më mirë është në Liqenin e Ohrit. Ah, sa mirë do të më bënte uji i kthjelltë i liqenit! – u ngut të fliste Era.

- A nuk është i bukur edhe pishina këtu afër nesh? – u tha Leka i gatshëm të nisej.

Të gjithë u pajtuan dhe u nisën me shpejtësi kah pishina që po ziente prej fëmijëve të zhurmshëm.

KRYEFJALA

Leka

Ky është **Leka**.

Leka e do familjen e tij.

Lekës **i** pëlqen leximi.

Çdo pasdite **Leka** luan futboll.

Leka noton çdo ditë.

Leka luan tenis._

A e dini se:

Çdo tregim ka një hero a personazh kryesor. Heroi i tregimit tonë është djaloshi me emrin Lekë. Tregimi flet për Lekën e dëshirat e tij.

Shikojmë fotografitë dhe bisedojmë duke u përgjigjur në pyetjet!

A ka çdo fjali që shoqëron fotografitë heroin e vet?

A mund të bëhet secila nga këto fjali tregim më vete?

heroi	veprimi
Leka	është
Leka	do
Leka	pëlqen
Leka	luan
Leka	noton
Leka	shëtit

Duhet ta dini:

Pjesa e fjalisë që tregon atë për të cilin a cilën flitet në një fjali quhet **kryefjalë**. Kryefjala kryen veprim ose shpreh një gjendje. Kryefjalën në fjali e gjejmë me pyetjen **kush?** ose **çka?**

Të shohim!

Kush?

është
do
pëlqen
luan
noton
shëtit

Përgjigjja është **Leka do, pëlqen, luan, noton, shëtit**.

Emri **Lekë** është kryefjala e të gjitha fjalive të mësipërme.

Fjalët **është, do, pëlqen, luan, noton, shëtit** janë folje, kurse në këto fjali kryejnë funksionin e kallëzuesit.

Detyrë

Shiko me kujdes ilustrimin dhe sajo një tekst me gjashtë fjali duke nënvizuar në secilën prej tyre kryefjalën.

KALLËZUESI

Lira

Kjo është Lira

Lira **do** familjen e saj.

Lira **lexon** çdo ditë.

Ajo **pëlqen** të vizatojë.

Çdo pasdite Lira **ushtron** balet.

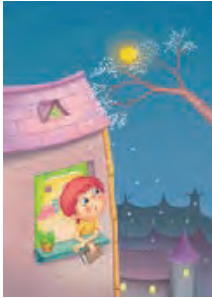
Në kohën e lirë ajo **ujit** lulet.

Fjalët me shkronja të kuqe në fjalitë që shoqërojnë fotografitë: **është, do, lexon, pëlqen, ushtron, ujit** quhen kallëzues.

Mbani në mend!

Kallëzuesi bashkë me kryefjalën janë pjesët kryesore të fjalisë. Kallëzuesi tregon se ç'bën kryefjala, çfarë është kryefjala ose ç'pëson kryefjala. Kallëzuesi zakonisht qëndron pas kryefjalës dhe e gjejmë me pyetjet **ç'bën?, ç'është?** dhe **si është?**

Shih kush ç'bën!

Beni **shikon** hënë.

Dea e Ari **luajnë** në pianino.

Leka **ha** akullore.

Fëmijë **rrëshqasin** mbi akull.

Bisedojmë!

Ç'rol kanë fjalët e shtypura me shkronja me ngjyra në fjalitë e mësipërme?

Cilit lloji të fjalëve u përketin kallëzuesit në fjalitë e mësipërme?

Çka shprehin këta kallëzues: **veprim**, **gjendje** a **cilësi**?

Detyra

1. Lexo fjalitë dhe nënvizo me dy vija kallëzuesin!

Teuta **është** motra ime.

Bora mbuloi tokën shpejt.

Rina luan në piano.

Zogu fluturoi i trembur.

Fëmijët **janë** në dhomë.

Ajo di të këndojë bukur.

Atë ditë ti nuk erdhe!

Unë kam trotinet.

2. Shiko me kujdes ilustrimin dhe sajo një tekst me pesë fjali duke nënvizuar kallëzuesin.

3. Përsërisim!

Plotëso fjalitë në vijim.

Pjesët kryesore të fjalisë janë _____ dhe _____.

Në fjali kryefjala tregon _____, kurse kallëzuesi _____.

Kryefjala më së shpeshti shprehet me _____, ndërsa kallëzuesi me _____.

4. Sajo shtatë fjali duke nënvizuar **me të kuqe** kryefjalën dhe **me të kaltër** kallëzuesin!

RRETHANORI

Lexojmë fjalitë:

Vesa e Drita shkuan **në det**.

Ata erdhën **herët**.

Petriti erdhi **papritur**.

Sa **shumë** më mori malli për ty.

Nga uria nuk mund të ecja.

Lumi ecte **rrëmbyeshëm**.

Fjalët e ngjyrosura me të kuqe: **në det, herët, papritur, shumë, nga uria, rrëmbyeshëm** quhen **rrethanorë**.

Mbani në mend!

Rrethanori është ajo gjymtyrë e fjalisë, e cila tregon rrethanat e kryerjes së një veprimi. Këto rrethana lidhen me kohën, vendin, mënyrën, sasinë, shkakun etj. Rrethanori në fjali e gjejmë me pyetjet: **kur?, ku?, nga?, si?, sa?, përse?** etj. Rrethanorët, pra, tregojnë **vend, kohë, sasi, mënyrë**.

Detyrë

Lexoni tekstin dhe ngjyrosni me të kuqe rrethanorin!

Shtëpia ime gjendet **pranë** aeroportit. Dimër e verë nga dritarja ime kam dëshirë të shikoj ngritjen e uljen e aeroplanëve. Shpesh në fushën e aeroportit ka shumë aeroplanë. Ndonjëherë afrohem te rrethoja e aeroportit, por kur shoh lart në qiell si po zbret aeroplani unë ngutem e hyj në shtëpi. Nuk e di nëse zhurma e motorit apo vetë ulja e aeroplanit në tokë më frikojnë më tepër. Megjithatë, unë kënaqem kur shikoj nga dritarja e dhomës ime.

Mbani në mend!

Rrethanori mund të hiqet nga fjalia pa u prishur kuptimi i saj.

Detyra

1. Nënvizoni në fjalët vijuese rrethanorin, pastaj hiq dhe shiko si tingëllojnë fjalitë tani. A janë të pakuptimta?

1. Genci nuk shkon me dëshirë te dentisti.
2. Ajo e kishte fshehur kukullën në dollap.
3. Babai erdhi herët në mëngjes.
4. Unë mësova shpejt vjershën
5. Sivjet do të shkojmë në bjeshkë.

2. Plotëso fjalitë me ata rrethanorë: në qiell, dje, pak, qartë, për pushim, nga shiu.

1. Shqiponja fluturoi lart _____.
2. Bujari foli _____ për ekspozitën.
3. _____ bleva sajën për vajzën.
4. _____ u ftoh edhe moti.
5. Autobusi u vonua _____.
6. Ata shkuan në det _____.

Mbani në mend!

Sipas rrethanës që tregojnë mund të dallojmë:

1. **rrethanorë vendi** (tregojnë vend)
2. **rrethanorë kohe** (tregojnë kohë)
3. **rrethanorë sasi** (tregojnë sasi)
4. **rrethanorë mënyre** (tregojnë mënyrë)

Plotësoni zbrazëtitë me ndajfolje sipas shembullit të parë!

Rrethanorë vendi: **mbi tokë**, _____.

Rrethanorë kohe: **sivjet**, _____.

Rrethanorë sasi: **shumë herë**, _____.

Rrethanorë mënyre: **papritur**, _____.

Detyra

1. Vendos në vendet e zbrazëta rrethanorë vendi ose kohe, sipas nevojës!

Vali **dje** fitoi garën.

_____ erdhi gjyshja nga Kosova

Babi _____ na qorton kur bëjmë zhurmë.

Beni _____ ushqente qenin.

_____ u duk ylberi shumëgjyresh.

Valët e detit arritën _____

Harrova se kisha vendosur çelësin _____

Dita e mirë shihet _____

2. Thur pesë fjali me rrethanorë vendi ose kohe duke shikuar ilustrimet!

3. Në fjalitë në vijim gjej dhe nënvizo rrethanorët e mënyrës duke përdorur pyetjet brenda kllapave!

Ari u vonua **shumë**. (**Sa?**)

Ai është i gjatë gati dy metra. (**Sa?**)

Blerta është ftohur pak. (**Sa?**)

Ne det qëndruam gjithë verën. (**Sa?**)

Kjo enë zë një litër e gjysmë. (**Sa?**)

Ai është gjaknxehtë. (**Si?**)

Prindërit shkuan në Tiranë me veturë. (**Si?**)

Ata ecnin pa folur. (**Si?**)

Ti i ke flokët e butë si fije mëndafshi. (**Si?**)

4. Lidh me shigjetë fjalitë me rrethanorët përkatës!

Lira ka zakon të flasë **me zë**.

Gjyshi erdhi	para dy ditëve
Çmimi erdhi	tetë muaj
Ajo e përkëdheli	pas një ore
Dita u errësua	shpejt
Bora ia filloi të binte	befasueshëm
Leka u nis	me butësi
Foshnja e saj sot mbush	qetë

5. Plotëso në vendet e zbrazëta me rrethanorë mënyre ose sasi, sipas nevojës!

Ajo hyri në klasë **me rrëmbim**.

Lira u soll me të tepër _____

Unë kam lindur _____ para vëllait tim.

Tezja vjen gjithmonë _____.

Kjo akulllore më pëlqen _____.

Mësimi na fillon _____

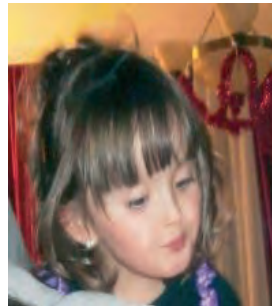
6. Thur pesë fjali me rrethanorë mënyre ose sasi duke shikuar ilustrimet!

7. Rrethanorë ka edhe në gjuhën e vendit ku ti jeton. Shkruaj disa!

NJOHURI PËR GJUHËN SHQIPE

Bisedë me mësuesin e gjuhës shqipe

Ari e Rina janë shumë kureshtarë për të mësuar diçka më tepër për historinë e gjuhës së tyre amtare.

Mësuesja u tregua e gatshme t'u përgjigjet pyetjeve të tyre.

- Kush janë stërgjyshërit e shqiptarëve?— pyeti Ari mësuesen.

- Ilirët, sipas disa dëshmive gjuhësore e arkeologjike, mendohet se janë paraardhësit e shqiptarëve, - u përgjigj mësuesja. Pra, shqiptarët janë bijtë e ilirëve.

- Po kush ishin ilirët? — pyeti me padurim Rina.

- Ilirët ishin një popullsi e madhe në lashtësi që jetonin në Ballkanin Perëndimor. Mendohet se ishin pasardhës të pellazgëve. Ilirët përbëheshin prej fiseve ndër të cilët më së shumti përmenden **liburnët, dalmatët, molosët, labeatët, dardanët, taulantët** etj. — u përgjigj mësuesja.

Harta e fiseve ilire

- Aha, tash po e kuptoj pse shoku im quhet Ilir, ndërsa motra e tij Dardane, — tha Ari.

- Ndërsa vëllai im quhet Labeat, - tha Rina.

- Janë emra të bukur, - tha mësuesja.

- Ku jetojnë shqiptarët sot, - vazhdoi me pyetje Rina.

Shqiptarët jetojnë në Shqipëri, Kosovë, Maqedoni, Mal të Zi, Serbinë Juglindore, Greqinë Veriore dhe në diasporë.

Shqipja - gjuhë indoevropiane

Gjuha shqipe i përket familjes së gjuhëve indoevropiane dhe përbën **një degë më vete** në këtë familje. Ajo nuk ka lidhje birërie me asnjërën prej gjuhëve të sotme indoevropiane.

Çka ka trashëguar ajo nga gjuhët indoevropiane?

Nga gjuhët indoevropiane shqipja ka trashëguar strukturën e ndërtimit dhe rreth dy mijë fjalë. Këto fjalë janë të përbashkëta me të gjitha gjuhët e tjera indoevropiane, pra edhe me gjuhën franceze, angleze, italiane, suedeze, greke, kroate, daneze e me shumë gjuhë të tjera.

Disa nga fjalët e trashëguara nga gjuha indoevropiane janë: *ditë, natë, diell, kokë, dimër, ujë, ha, pi, jam, zog* etj.

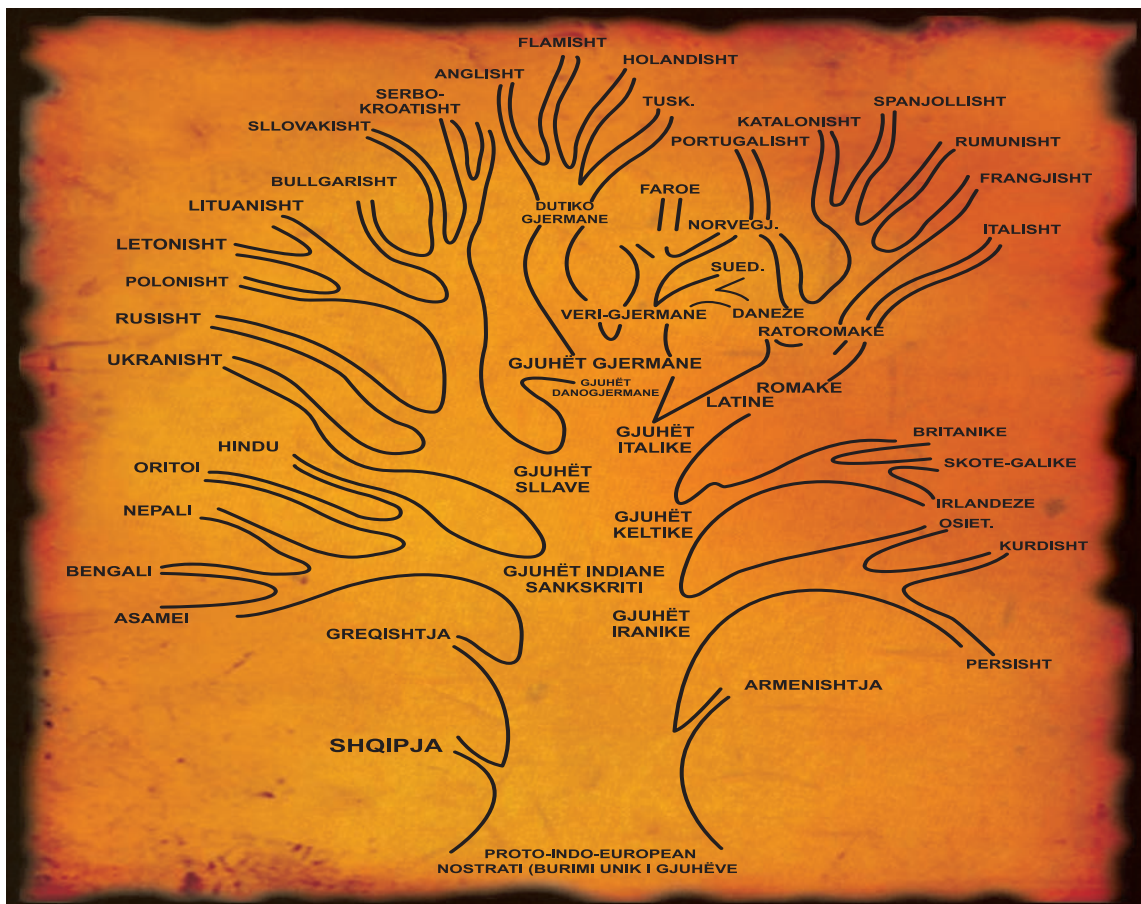
Shpjegime

gjuhë indoevropiane – gjuhë që i përket grupit a familjes së gjuhëve a dialekteve me prejardhje të përbashkët, të cilat fliten sot në pjesën më të madhe të botës, si në Evropë, Azinë Jugperendimore, Azinë Qendrore dhe në Azinë Jugore.

dëshmi gjuhësor – të dhëna gjuhësore (fjalë, fjali, të shkruara në letra a në libra të moçëm, etj.), gjetje që flasin për diçka

dëshmi arkeologjike - të dhëna materiale (gjësende, objekte etj.), gjetje që flasin për historinë e lashtë

birëri – të qenët bijë ose bir i dikujt

Druri gjenealogjik i gjuhëve indoevropiane

Dokumentet e para shkrimore të gjuhës shqipe

Çdo gjuhë ka historinë e saj shkrimore.

Ari e Rina vazhdojnë të interesohen për historinë e gjuhës shqipe. Në orën e gjuhës shqipe ata vazhduan ta pyesnin mësuesen.

- Kur ka filluar të shkruhet gjuha shqipe, - pyeti me kureshtje Ari.
- Gjuha shqipe, edhe pse njëra nga gjuhët më të lashta të Ballkanit, është dokumentuar me shkrim mjaft vonë, në shekullin XV, ndërsa libri i parë në shekullin XVI, – u përgjigj mësuesja e gjuhës shqipe.

Mbani në mend!

Dokumentet e para të gjuhës shqipe janë «Formula e Pagëzimit» (1462), Fjalorthi i Arnold Von Harfit (1496) dhe «Perikopeja e Ungjillit» (shek.XV).

Libri i parë në gjuhën shqipe është «Meshari» i Gjon Buzukut (1555).

Faqe të «Mesharit» të Gjon Buzukut

A është shkruar gjuha shqipe para këtyre dokumenteve?, - pyeti Rina.

Ka shumë të dhëna që na tregojnë se edhe para këtyre shkrimeve është shkruar në gjuhën shqipe, por ende nuk janë gjetur dëshmi. – u përgjigj mësuesja.

Shpjegime

dëshmi – provë, fakt

perikope – pjesë e një lutjeje fetare në ditët e festave

ungjill – libër fetar i krishterë

meshar – libër i lutjeve i fesë së krishterë

dokument – letër zyrtare që vërteton diçka

dokumentohet – vërtetohet me të dhëna a prova të tjera

Mbani në mend!

Shkrimtarë të vjetër të gjuhës shqipe janë edhe **Lekë Matrënga, Pjetër Budi, Pjetër Bogdani dhe Frang Bardhi.**

Fjalori i parë gjuhës shqipe është **Fjalori i Frang Bardhit** i vitit 1635.

A e dini se:

Marin Barleti është historiani i parë shqiptar që ka shkruar “Historinë e jetës dhe veprës së Skënderbeut” (1508-1510). Kjo vepër është shkruar në gjuhën latine.

Dialektet e gjuhës shqipe

Në orën e re të gjuhës shqipe Ari e pyeti mësuesen:

- A flasin të gjithë shqiptarët njësoj?
- Të gjithë shqiptarët flasin shqip, por me dallime të vogla, sepse vijnë prej krahinave të ndryshme shqiptare. Edhe gjuha shqipe, sikur gjuhët e tjera, ka dialekte e të folme.
- Ç’është dialekti e ç’është e folmja? - pyeti me shumë interesim Rina.
- Dialekti është variant a lloj i gjuhës që flitet nga një bashkësi a nga një grup njerëzish që banojnë në një territor më të gjerë a më të kufizuar, ndërsa e folmja është variant gjuhësor që flitet në një territor shumë më të ngushtë, është ndarje nëndialektore, sikur fjala vjen e folmja e Prizrenit, të folmet e arbëreshëve etj.

Mbani në mend!

Gjuha shqipe ka dy dialekte:

- dialektin e Veriut ose **gegërishten** që flitet në Shqipërinë e Veriut, në Kosovë, në Maqedoninë Perëndimore, në Serbinë Juglindore dhe në Malin e Zi, dhe

- dialektin e Jugut ose **toskërishten** që flitet në Shqipërinë e Jugut, në Çamëri e në diasporën shqiptare në Itali, Greqi, Bullgari e Ukrainë.

Dy dialektet e shqipes i ndan lumi Shkumbin. Ato kanë disa nëndialekte e shumë të folme.

- Çfarë janë dallimet midis dialekteve të gjuhës shqipe? - pyeti Ari.
- Dallimet midis dialekteve të shqipes nuk janë të mëdha. Shqiptarët kudo janë kuptohen pa vështirësi njëri me tjetrin, - tha mësuesja.
- Cilat janë dallime? – pyeti me kureshtje Rina?
- Ekzistojnë disa dallime në sistemin fonetik dhe në strukturën gramatikore e shumë më pak në leksik.

Dallimet kryesore janë këto:

- në fonetikë dialekti i Veriut, gegërishtja, ka zanore hundore: **nâna, kânga, âmbël, âsht, râna, ândrra, zâni**, kurse në dialektin e Jugut këto zanore na dalin me **ë**: **nëna, kënga, ëmbël, ëshhtë, rëra, ëndrra, zëri**.

- në gegërishte, togu **ua** i toskërishtes del me **ue**:

grua	grue
përrua	pr rue
thuaj	thuej
mua	mue

-në toskërishte fjalët me **-n-** midis dy zanoreve dalin me **-r-**:

bëra	bana
dimër	dimën
lakra	lakna
hyri	hyni
fëmijëri	fëmijëni

-në morfologji vërejmë dallimin e shumësit të emrave:

nxënës	nxânës
puse	pusa
mollë	molla
brirë	brina
shtëpi	shtëpija

-në leksik (d.m.th. në fjalët) dallimet janë më të vogla. Mbi 90% e leksikut të shqipes janë të përbashkët për të dyja dialektet. Disa fjalë përdoren vetëm në gegërishten ose vetëm në toskërishten:

krye	kokë
katund	fshat
tambël	qumësht
tlyn	gjalpë
çikë	vajzë

Lexo me kujdes poezitë e mëposhtme!

Gjej dallimet e ngjashmëritë gjuhësore në to!

Toskërisht

Gjuha jonë

Vëllezër shqipëtarë!
Të prekim urtësinë
Të zëm'udhën e mbarë,
Të ngjallim Shqipërinë

.....
Të shkruajm' gjuhën tënë,
Kombinë ta ndritojmë,
Gjithë ç'është e ç'ka qënë,
Ngadalëzë ta msojmë.

Naim Frashëri

Mbani në mend!

Naim Frashëri është njëri prej shkrimtarëve më të mëdhenj shqiptarë. Ka jetuar në shek. XIX. Veprat e tij kryesore janë: *Lulet e Verësë* dhe *Bagëti e Bujqësija*.

Gegërisht

Gjuha shqype

Porsi kanga e zogut t'verës,
qi vallzon n'blerim të prillit;
porsi i ambli flladi i erës,
qi lmon gjith e drandofillit;
porsi vala e bregut t'detit,
porsi gjâma e rrfës zhgjetare,
porsi ushtima e një tërmetit,
ngjashtu â'gjuha e jonë shqyptare.

Mbani në mend!

Gjergj Fishta është njëri prej shkrimtarëve më të mëdhenj shqiptarë. Ka jetuar në fund të shek XIX dhe në pjesën e parë të shek.XX. Veprat e tij kryesore janë: *Lahuta e Malcis* dhe *Anzat e Parnasit*.

Bisedojmë!

- Çka keni vërejtur gjatë leximit?
- Cilat janë dallimet që keni vërejtur?
- A i keni kuptuar tekstet që i lexuat?
- A ju duken të mëdha dallimet gjuhësore midis këtyre dy poezive?
- A kanë edhe gjuhët e tjera dialekte?

Gjuha standarde shqipe

Para vitit 1972 të gjithë shkrimtarët kanë shkruar në dialektin e vet. Në vitin 1972 në Tiranë u mbledhën studiuesit e gjuhës shqipe dhe mbajtën Kongresin e Drejtshkrimit. Në Kongres u miratuan rregullat e drejtshkrimit. Që nga ajo kohë shqiptarët kanë një gjuhë të përbashkët shqipe.

Mbani në mend!

Gjuha standarde nuk është gjuhë dialektore. Ajo është gjuha jonë e përbashkët, gjuha e shkollës, gjuha e televizionit dhe gjuha e dokumenteve zyrtare.

Në orën e mësimi Ari e pyeti mësuesen:

- Po ne në cilin dialekt flasim e shkruajmë në shkollën shqipe?
- Në shkollë, ne flasim, shkruajmë e mësojmë në gjuhën standarde. Edhe në televizor dëgjojmë të flitet në gjuhën standarde. Edhe librat, gazetat e revistat që lexojmë janë në gjuhën standarde. – u përgjigj mësuesja.
- Po në shtëpi si flasim? – pyeti Rina.
- Që nga lindja secili nga ju keni mësuar të flisni si flet nëna, babai dhe anëtarët e tjerë të familjes suaj, domethënë keni mësuar të flisni në dialektin a të folmen tuaj - dikush në gegërishte, dikush në toskërishte. Kur fillojmë shkollën takohemi me gjuhën shqipe pak a shumë më e ndryshme se gjuha që kemi mësuar në familje – ajo është gjuha letrare ose gjuha standarde shqipe. Ajo është krijuar me marrëveshje mbi bazën e dialektit toskë, por përmban edhe shume elemente të gegërishtes.

Duhet ta dini se:

Gjuha standarde duhet të mësohet, sepse ajo është gjuha jonë e përbashkët dhe gjuha në të cilën shkruajmë. Të mësohet gjuha letrare nuk është bash lehtë. Gjuhën standarde e mësojmë në shkollë, ndërsa për ta mësuar na ndihmojnë edhe gramatika, drejtshkrimi dhe fjalori.

Mbani në mend!

Nuk është e thënë t'i dimë të gjitha pyetjet që lidhen me gjuhën standarde. E rëndësishme është të dimë ku t'i gjejmë përgjigjet. Për këtë na ndihmojnë Fjalori.

Drejtshkrimi dhe Gramatika Fjalori është libër në të cilin janë shkruar e shpjeguar një numër i madh i fjalëve të gjuhës shqipe. Pos fjalëve, ai përmban edhe shprehje të ndryshme në të cilat paraqiten fjalë të caktuara.

Drejtshkrimi është libër që na mëson si të shkruajmë drejt. Ai përmban rregullat e drejtshkrimit, fjala vjen, si t'i shkruajmë tingujt e caktuar, kur shkruajmë shkronjën e madhe, si t'i shkruajmë fjalët e huaja, si t'i përdorim shenjat e pikësimit etj.

Gramatika është vepër ku përshkruhet sistemi i gjuhës dhe ligjet e këtij sistemi. Aty gjejmë gjithçka për tingujt dhe ndarjen e tyre, llojet e fjalëve, fjalinë e pjesët përbërëse të saj, llojet e fjalive etj.

Shefkije Islamaj, Nexhmije Thaçi-Mehmetaj
GJUHA SHQIPE
Fletore tematike - për nivelin e dytë

Botimi i parë

Botues:
Shtëpia botuese "DUKAGJINI" - Pejë

Për botuesin:
Agim Lluka

Redaktor teknik:
Lavdim Beqiri

Tirazhi: 5.000 *kopje*
Formati: 205x285

U shtyp në prill 2012
në shtypshkronjën "Dukagjini" - Pejë
www.dukagjinigroup.com

Katalogimi në botim - (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

811.18:37(076.1)

Islamaj, Shefkije
Gjuha shqipe: fletore tematike për nivelin e dytë /
Shefkije Islamaj, Nexhmije Thaçi - Mehmetaj. - Botimi i parë.
- Dukagjini, 2012. - 64 f.: ilustr. me ngjyra; 28 cm.

1. Thaçi - Mehmetaj, Nexhmije

ISBN 978-9951-05-248-1

*Lejohet për botim me vendim të Ministrisë së Arsimit,
të Shkencës dhe të Teknologjisë të Kosovës, nr 813-304, të datës 14.02.2012*